१४३

दीर्घतमा औचथ्यः।अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

प्र तव्यसीं नव्यसीं धीतिमग्नये वाचो मतिं सहसः सूनवे भरे।

अपां नपाद्यो वसुभिः सह प्रियो होता पृथिव्यां न्यसीददृत्वियः॥ १.१४३.०१

यः। अपां नपात्- जीवोदकजः। प्रियः- काम्यः। होता- देवाह्वाता। ऋत्वियः- उचितकालीयः। पृथिव्याम्- भूम्यां वेदिकायां हृदयभूमिकायां वा। वसुभिः सह- चित्तवृत्तिस्तम्भकारकशक्तिभिः सह। वसु स्तम्भे। न्यसीदत्- निषसाद। तस्मै। अग्नये- सर्वभूतहितक्रतवे। तव्यसीम्- वर्धयित्रीम्। नव्यसीम्- अयातयामाम्। धीतिम्- धारणामयीम्। मतिम्। वाचः- वाचमपि। सहसः सूनवे- सहनशीलजाय। प्र- प्रकर्षेण। भरे- धारयामि ॥१॥

स जायमानः परमे व्योमन्याविरग्निरभवन्मातरिश्वने।

अस्य क्रत्वा समिधानस्य मज्मना प्र द्यावा शोचिः पृथिवी अरोचयत्॥ १.१४३.०२

सः-असौ। अग्निः- सर्वभूतहितक्रतुः। परमे व्योमन्- चिदाकाशे। जायमानः- उत्पन्नः। मातरिश्वने- प्राणाय। आविरभत्- आविर्बभूव। अस्य- एतस्य। समिधानस्य- सम्यक् दीप्तस्य। मज्मना- ध्यानभूतेन। क्रत्वा- सङ्कल्पेन। शोचिः- अस्य तेजः। द्यावापृथिवी। प्र- प्रकर्षेण। अरोचयत्- अदीपयत् ॥२॥

अस्य त्वेषा अजरा अस्य भानवः सुसंदृशः सुप्रतीकस्य सुद्युतः।

भात्वक्षसो अत्यक्तुर्न सिन्धवोऽग्ने रेजन्ते असंसन्तो अजराः॥ १.१४३.०३

सुप्रतीकस्य- शोभनप्रकाशस्य। अस्य- अग्नेः। त्वेषाः- दीप्तिमन्तः। अजराः- अजीर्णाः। सुसंदृशः- शोभनदर्शनशीलाः। सुद्युतः- ज्योतिष्मन्तः। भात्वक्षसः- भासां तनूकर्तारः। त्वक्ष तनूकरणे। अत्यक्तुः- अन्धकारमतिक्रम्य। सिन्धवः- प्रवाहभूताः। अससन्तः- अविरताः। भानवः- रश्मयः। न रेजन्ते- न कम्पन्ते ॥३॥

यमेरिरे भृगवो विश्ववेदसं नाभा पृथिव्या भुवनस्य मज्मना।

अग्निं तं गीर्भिर्हिनुहि स्व आ दमे य एको वस्वो वरुणो न राजति॥ १.१४३.०४

यम्। विश्ववेदसम्- सर्वज्ञम्। पृथिव्या भुवनस्य नाभा- भूम्या नाभिस्थाने यज्ञे इति भावः। मज्मना- ध्यानेन। भृगवः- तेजस्विन उपासकाः। इरिरे- प्रेरितवन्तः। यः। एकः- अद्वितीयः। वस्वः- चित्तवृत्तिस्तम्भकारकः। वरुणो न- ऋताधिदेवतेव। राजति- प्रकाशते। तम्। अग्निम्। स्वे दमे- स्वसदने। आ- मर्यादया। गीर्भिः- मन्त्रैः। हिनुहि- प्राप्नुहि ॥४॥

न यो वराय मरुतामिव स्वनः सेनेव सृष्टा दिव्या यथाशनिः।

अग्निर्जम्भैस्तिगितैरत्ति भर्वति योधो न शत्रून्स वना न्यृञ्जते॥ १.१४३.०५

यः। अग्निः। न वराय- नास्मन्निवारणाय भवति सः। मरुतामिव स्वनः- वायुविशेषाणां शब्द इव स्थितः। सृष्टा- अतिसृष्टम्। सेनेव- सैन्यमिव। दिव्या यथाशनिः। तिगितैः- तीक्ष्णाभिः। जम्भैः- ज्वालाभिः। योधः- वीरः। न शत्रून्- विरोधिन इव। अत्ति- अस्मदघं भक्षयति। भर्वति- हिनस्ति। भर्व हिंसायाम्। सः। वना- आश्रितान्। ऋञ्जते- प्रसाधयति मण्डयति वा। ऋञ्जतिः प्रसाधनकर्मा इति यास्कः ॥५॥

कुविन्नो अग्निरुचथस्य वीरसद्वसुष्कुविद्वसुभिः काममावरत्।

चोदः कुवित्तुतुज्यात्सातये धियः शुचिप्रतीकं तमया धिया गृणे॥ १.१४३.०६

नः- अस्माकम्। उचथस्य- मन्त्रस्य। अग्निः। कुवित्- बहुवारम्। वीः- कामयिता। असत्- भवतु। वसुः- निवासयिता सन्। वसुभिः- सम्पद्भिः। कुवित्- प्रभूतम्। कामम्। आवरत्- आवृणोतु। यद्वा। वसुभिः- चित्तवृत्तिस्तम्भकरभावनाभिः। वसुः- चित्तवृत्तिस्तम्भकारकः सन्। कुवित्- प्रभूतम्। कामम्। आवरत्- निवारयतु। धियः- चित्तधारणायाः। सातये- लब्धये। चोदः- प्रचोदकः सन्। कुवित्- प्रभूतम्। तुतुज्यात्- त्वरयतु। शुचिप्रतीकम्- पवित्रीकरणप्रकाशम्। तम्- अग्निं सर्वभूतहितक्रतुम्। अया धिया- अनया चित्तधारणया। गृणे- स्तौमि ॥६॥

घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूर्षदमग्निं मित्रं न समिधान ऋञ्जते।

इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यच्छुक्रवर्णामुदु नो यंसते धियम्॥ १.१४३.०७

घृतप्रतीकम्- पूतनवनीतोपलक्षितपूतचित्तस्थप्रकाशम्। वः- युष्माकम्। ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य। धूर्षदम्- निर्वहणे स्थितम्। अग्निम्- विश्वहितक्रतुम्। मित्रं न- सखायमिव। समिधानः- उद्दीपयन्। ऋञ्जते- प्रसाधयति। इन्धानः- उद्दीपितः। अक्रः- अनाक्रान्तः। विदथेषु- उपासनेषु। यैर्विदन्त्यात्मानमिति विदथाः। दीद्यत्- दीप्यमानः। नः- अस्माकम्। शुक्रवर्णां- भामतीम्। धियम्- चित्तधारणाम्। उदु यंसते- उद्योजयति ॥७॥

अप्रयुच्छन्नप्रयुच्छद्भिरग्ने शिवेभिर्नः पायुभिः पाहि शग्मैः।

अदब्धेभिरदृपितेभिरिष्टेऽनिमिषद्भिः परि पाहि नो जाः॥ १.१४३.०८

ईष्टे- सर्वहितैषण। नः- अस्माकम्। अग्ने। अप्रयुच्छन्- अप्रमाद्यन्। युच्छ प्रमादे। अप्रयुच्छद्भिः- अप्रमाद्यद्भिः। शिवेभिः- मङ्गलैः। शग्मैः- सुखकरैः। अदब्धेभिः- अहिंसितैः। अदृपितेभिः-

अक्लिष्टैः। दृप उत्क्लेशे। अनिमिषद्भिः- जागृवद्भिः। पायुभिः- रक्षाप्रकारैः। नः- अस्मान्। जाः- भवत्प्रजाः। परि- परितः। पाहि- पालय ॥८॥